

Stanisław Murzynowski z Suszyc *Ortografija polská. To jest nauka piſaniá i czytaniá języka polskié(go), ilé Polákowi potrzebá, niewielem słów dostatecznie wypisaná*¹

Pierwsze wydanie: Aleksander Augezdecki², Królewiec 1511³,
format: 4° quarto, 4⁴ s.

Języki: polski

Seria A

Wydarzenia

Polska Świat
Wydanie „Novum Instrumentum” Erazma z
Rotterdamu, pierwszego
drukowanego greckiego
wydania NT, źródła
tłumaczenia S.
Murzynowskiego

Pierwsza 1519–1522
wyprawa dookoła świata
Ferdynanda Magellana i
jego towarzyszy

1519–1531 Budowa
kaplicy Zygmuntowskiej

1520 Antyluterańskie
edykty króla Zygmunta
Starego (kolejne –1522,
1523)

Marcin Luter ogłasza 1520
teksty: „Do szlachty
chrześcijańskiej narodu
niemieckiego...”, „Niewola
babilońska”, „O wolności
chrześcijanina”

Papież rzuca 1520
ekskomunikę na Marcina
Lutra

Sulejman zajmuje 1521
Belgrad, Cortez zdobywa
miasto Meksyk

Ukazuje się 1522
niemiecki przekład
Nowego Testamentu
Marcina Lutra

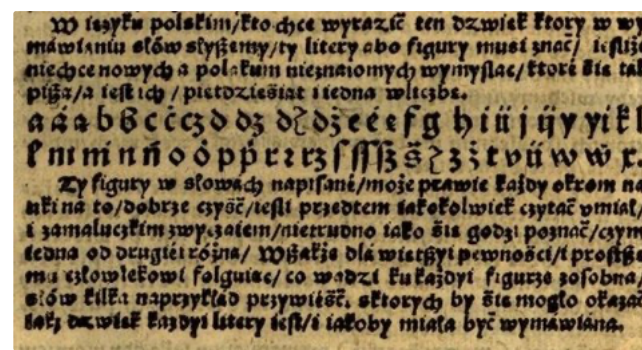
Wojny i 1522–1555

Informacje o autorze

Charakterystyka

Ortografia polska składa się z trzech części: wstępu, wyciszenia liter oraz objaśnień z przykładami i uwagami dotyczącymi wymowy. W sumie Stanisław Murzynowski wprowadził 51 grafemów, czyli aż o 11 więcej niż Jan Seklucjan, który w nauce czytania i pisania z 1549 r. uwzględnił 41 znaków (*de facto* - 40, ponieważ S. Murzynowski uznał za zbędny wprowadzony przez Seklucjana dwuznak sz, np. w *szarłok* zam. *żarłok*). Wykaz znaków zaproponowanych w wydaniach pierwszym i trzecim *Ortografii polskiej* S. Murzynowskiego zawierają poniższe ilustracje, przy czym niektóre z nich również należy uznać za naddatki graficzne.

Ilustracja 1. Wykaz liter w wydaniu pierwszym

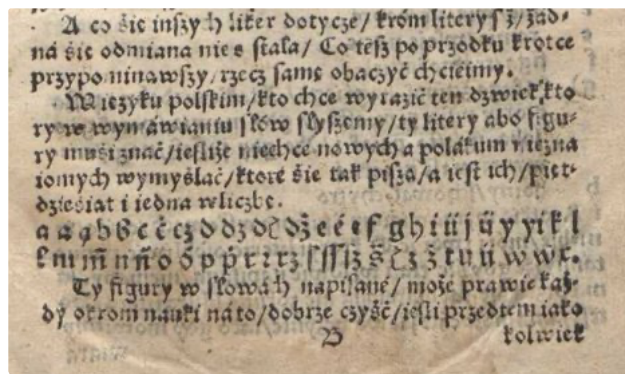
Ilustracja 2. Wykaz liter w wydaniu trzecim

wrzenie religijne w Niemczech

Filip Heski przyłącza się do reformacji 1523

Gustaw Waza zostaje królem Szwecji 1523

We Francji ukazuje się humanistyczny przekład Nowego Testamentu J. Lefèvre'a d'Étaples 1523

1525 Książę Albrecht Hohenzollern składa na krakowskim rynku hołd lenny Zygmuntowi Staremu

Paracelsus w Bazylei rozpoczyna prowadzone po niemiecku wykłady tzw. nowej medycyny 1526

Odnosząc się do elementarza J. Seklucjana, S. Murzynowski swoją ortografię nazwał *dostateczniejszą*, co oznacza nie tylko zwiększenie zasobu liter, lecz także podjęcie próby usystematyzowania zasad pisowni. Większą liczbę grafemów tłumacz uzyskał dzięki uwzględnieniu osobnych oznaczeń dla spółgłosek miękkich i twardych, np. wargowych: [b] i [b̥], [p] i [p̥], [v] i [v̥], które J. Seklucjan potraktował łącznie, sygnalizując jedynie konieczność oznaczania wariantów miękkich *tytlikiem*. Murzynowski, podobnie jak Seklucjan, nie wydzielił jednak miękkich spółgłosek welarnych [k] i [g], a wśród przykładów ilustrujących wymowę [g] znalazły się słowa o twardej i miękkiej artykulacji: *sluga, jego, zginął, nogi*. Co ciekawe, w ortografii łącznie potraktował również dźwięczne [h] i bezdźwięczne [χ], choć w druku nie ma błędów ortograficznych na tle pisowni z *h*.

1527 Urodził się Łukasz Górnicki (1527–1603)

Przyjęcie reformacji w Szwecji 1527

Ukazuje się „Il Cortegiano” („Dworzanin”) B. Castiglione’a 1528

Dysputa M. Lutra i U. Zwinglego na temat Wieczery Pańskiej / Eucharystii w Marburgu 1529

Tłumacz *Nowego Testamentu* rozumiał potrzebę wyraźniejszego zróżnicowania zapisu głosek środkowojęzykowych [ś], [ź], [ć], [ź]. Na oznaczenie głoski [ź] wprowadził nawet specjalny znak ζ, który zaczerpnął z czcionek stosowanych do tekstów łacińskich, posługiwał się nim także w dwuznaku *dż* [ź]. Dzięki temu uzyskał zróżnicowanie graficzne między [ź], [ź] i [z] oraz [ż], [ż], [z]. Starał się również uporządkować pisownię miękkich [ś] i [ć]. Z powodów technicznych utrzymanie konsekwentnej pisowni tych głosek okazało się niemożliwe. Dla oznaczenia [ś] w pierwszym wydaniu drukarz posłużył się literą *s* z dwiema kropkami (w *Ortografii* znajdujemy ją zarówno w wykazie liter, jak i w przykładach), w wydaniach następnych w wykazie liter wciąż spotykamy *s* z dwiema kropkami, lecz w egzemplifikacji *s* z jedną kropką, co ilustrują poniższe przykłady na oznaczanie [ś] w wydaniu pierwszym (a) i trzecim (b).

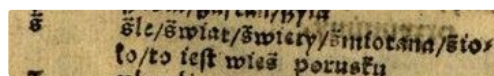
(a) druk z 1551 r.

1530 Urodził się Jan Kochanowski (1530–1584)

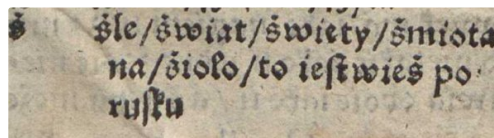
Ukazują się „Pantagruel” i „Gargantua” F. Rabelais’go 1532, 1534

Król Henryk VIII zostaje głową Kościoła w Anglii 1534

Ukazuje się niemiecki przekład całej Biblii 1534

(b) druk z 1553 r.

Ukazuje się francuska Biblia w tłumaczeniu Pierre’a Roberta Olivétana (wykorzystana przez tłumaczy brzeskich) 1535

Ustanowienie Kościoła luterańskiego w Danii 1537

Założenie zakonu jezuitów 1540

W wykazie liter dla głoski [ć] Murzynowski zaproponował znak *ć*, tj. *c* z kropką. W przykładach jednak znów pojawiło się *c* z dwiema kropkami. Podobnie jak w wypadku [ś] niekonsekwentna pisownia [ć] wynikała z zastosowania różnych czcionek do druku różnych partii tekstu. Wykaz liter w obu wydaniach został bowiem wydrukowany czcionką zwaną *cycerem*, którą tłoczono również tekst właściwy *Nowego Testamentu* (tj. *capitula*), natomiast komentarze do nich (czyli *wykłady na capitula*) drukowano popularną wówczas czcionką zwaną *garmond* (*garmont*), glosy marginalne zaś – tzw. *petytem*. Stąd właśnie wziął się często wypominany S. Murzynowskiemu chaos ortograficzny. Ostry sprzeciw wzbudziła zwłaszcza litera *ć*, bo grafem ten miał już swoją tradycję użycia na gruncie polskim, często występował w dwuznaku *cz* dla oznaczenia głoski [ć]. S. Murzynowski zaproponował tu nowatorskie rozwiązanie (podobnie jak w stosunku do ζ jako znaku [ź]). Propozycje te nie znalazły uznania u Jana Sandeckiego-Maleckiego, o czym świadczy przykładowa uwaga do Mt 26,26, którą znajdujemy i w egzemplarzu Mateuszowej *Ewangelii*, i w rękopiśmiennym komentarzu do niej, który J. Sandecki sporządził dla księcia Albrechta:

1541 Urodził się Jakub Wujek (1541–1597)

1543 Ukazują się drukiem pierwsze utwory Mikołaja Reja, m.in. „Krótka rozprawa między panem, wójtem a plebanem”

W Norymberdze ukazuje się dzieło M. Kopernika „De revolutionibus orbium” 1543

„...owo wyrażenie, *toć*, z nadpisaną nad *c* grubszą kropką, nie jest zaimkiem wskazującym, *to-ć*, lecz jest czasownikiem oznaczającym *toczyć*, [od łac. *volvo, volvere*]. Albo *ciągnąć* [=‘toczyć’] *piwo* z *beczki*, co po niemiecku nazywa się *Zap[ft] Bier*” (tłum. Izabela Wienczek, druk z 1551 r., egzemplarz BUW, k. 121v/122r).

Za nowatorski na tle ówczesnych zwyczajów należy uznać zaproponowany przez S. Murzynowskiego sposób oznaczania samogłosek jasnych i pochylonych. W *Ortografii* zastosował zasadę odwrotną niż Seklucjan, jako regułę przyjął kreskowanie samogłosek pochylonych [á], [é],

- coelestium” („O obrotach sfer niebieskich”)
-
- Sobór 1545–1563 trydencki
-
- Umiera Marcin Luter 1546 (1483–1546)
-
- Iwan Groźny 1547 koronuje się na cara Rosji
-
- Ukazują się „Ćwiczenia duchowne” Ignacego Loyoli
-
- 1548 Wygnani z Czech przez Ferdynanda I Habsburga bracia czescy przybywają do Polski (wśród nich drukarz A. Aujezdecky)
-
- 1548 Śmierć Zygmunta Starego, objęcie tronu przez Zygmunta Augusta
-
- 1550–1560 Na zamówienie Zygmunta Augusta w Brukseli powstaje obszerna kolekcja arrasów
-
- 1551 Krytyczny (tajny) raport kapituły w Krakowie (S. Górskiego i M. Kromera i P. Myszkowskiego) na temat stanu Kościoła w Polsce
-
- 1551 Ukazuje się odcenzurowany traktat Andrzeja Frycza Modrzewskiego „De Republica emendanda” („O naprawie Rzeczypospolitej”)
-
- 1553 Mikołaj Radziwiłł Czarny staje się możliwym protektorem reformacji, zwłaszcza rozwijającego się w tym czasie kalwinizmu
-
- 1553 Ukazuje się „Confessio fidei catholicae Christiana” („Wyznanie wiary katolickiej”) Stanisława Hozjusza
-
- 1554 Wydanie całościowo traktat Andrzeja Frycza Modrzewskiego „De Republica emendanda” w Bazylei
-
- Jan Kalwin wysyła do Polski dziesięć listów o charakterze agitacyjnym przed sejmem w 1555 r.
-
- Koniec wojen religijnych w Niemczech, pokój w Augsburgu, przyjęcie zasady „cuius regio, eius religio”
-
- 1555 Sejm w Piotrkowie
-
- 1556 Wydanie anonimowego przekładu

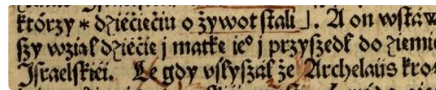
[ó], nie zaś jasných. W *Ortografii* znajdujemy następujące przykłady ilustrujące tę zasadę:

Głoska	Litera	Przykłady w transliteracji	Transkrypcja
[â] pochylone	á	pán dáwá dár	pán dáwá dár
[a] jasne	a	rada sprawa, beta	rada, sprawa, szata
[é] pochylone	é	nié, wié, zlé, dobré	nié, wié, zlé, dobré
[e] jasne	e	niedobrze jeśli nieprzydzie [wyd. 3]. nieprzydzie	niedobrze, jeśli, nie przydzie [wyd. 3.] nie przydzie
[ó] pochylone	ó	mói kóń, twói pán przyiachál na wósku	jako w słowách (w słowach) [wyd. 3.]: mój kón (wym. <i>kwi</i>), twój pán przyiachál na wósku
[o] jasne	o	panowie poimali idąc chlopa na wosku wyraził obrás	[...] panowie pojimali idąc chlopa na wosku wyraził (tj. 'wyrzył') obrás

S. Murzynowski twierdził, że pochylone rzadziej występują w tekście, a wiele punktów nad literami druku bynajmniej nie *chędożą* [wyd. 3]. Propozycja ta nawiązuje do zwyczajów zarysowanych w początkowej fazie rozwoju drukarstwa w Krakowie, ale z czasem zarzuconych. W czasach, gdy *Ortografia* ujrzała światło dzienne, stoi w sprzeczności ze zwyczajami przyjętymi wówczas w wielu oficynach krakowskich, w których z reguły kreskowano *a* jasne i pomijano oznaczanie samogłosek pochylonych [é] i [ó]. Zwyczaj konsekwentnego sygnalizowania [é] i [ó] pochylonych, przy jednoczesnym kreskowaniu *á* [a] jasnego, wprowadziła jednak drukarnia Łazarzowa na przełomie lat 1563/1564. Niekiedy zwyczaj ten stosowała także oficyna Mateusza Siebeneichera. Różnice w zakresie oznaczania samogłosek jasných i pochylonych [a], [e], [o] w królewickim *Nowym Testamencie* i paralelnych fragmentach Mt 2,21 w drukach oficyn krakowskich pokazują poniższe przykłady:

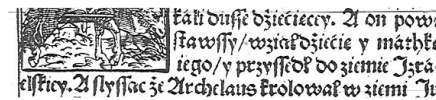
- Drukarnia Aleksandra Aujezdeckiego, Królewic 1551

A on wstáwšy wziął **dziécie** i **matkę** je(go) i przyszedł do ziemi **Israelskiéj**. *

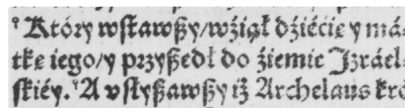
- Drukarnia dziedziców Markusa Scharffenbergera, Kraków 1556

A on **powstawszy**, wziął **dziećie** i **matkę** je go, i przyszedł do ziemi **Izraélskiej**.

- Drukarnia Łazarzowa, Kraków 1599

Który wstawszy, wziął **dziećie** i **matkę** je go, i przyszedł do ziemi **Izraélskiej**.

Przykłady pokazują, że rozwiązania proponowane przez S. Murzynowskiego w zakresie oznaczania [a] jasnego i pochylonego były całkowicie rozbieżne z normą krakowską. Jeśli zaś chodzi o pisownię [é] i [ó], po części były zgodne z normą niektórych oficyn krakowskich. Propozycje oznaczania samogłosek jasných i pochylonych Murzynowskiego są zatem zgodne ze wczesnymi rozwiązaniami oficyn krakowskich (z zasadą kreskowania samogłosek pochylonych i niekreskowania jasných), a całkowicie odmienne niż zalecenie J. Seklucjana (kreskowania wyłącznie samogłosek jasných, niekreskowania pochylonych), w zakresie kreskowania samogłosek [é] i [ó] zbieżne z normą drukarni Łazarzowej (w drukach po 1563 r.).

W druku *Nowego Testamentu* zasada dotycząca pisowni samogłosek jasných i pochylonych została podtrzymana z dużą regularnością, choć nie bezwyjątkowo. Warto wspomnieć, że niekiedy samogłoski pochylone są oznaczane za pomocą innych grafemów, np. [â] jako *u*, [é] jako *y* || *i*, a [ó] jako *o* (nie ma błędów w zakresie pisowni *u* i *ó*), co pozostaje w związku z dominacją pisowni fonetycznej. Zasada ta dotyczy także zapisu samogłosek w końcówkach fleksyjnych. Tendencja do utrzymania pochylonej przed półotwartą skutkowałą w zależności od barwy samogłoski wyjściowej bądź do podwyższeniem (ścieśnieniem) artykulacji samogłoski w końcówce pierwotnej, bądź jej obniżeniem. Przypisywane drukom królewickim nawiązanie do potoczności polega na większym niż w innych drukach zastosowaniu pisowni fonetycznej. Przejawia się to potraktowaniem wręcz jako reguły pisowni różnych innowacji fonetycznych, w tym także zmian barwy samogłosek w sąsiedztwie spółgłosek półotwartych – *m*, *n* oraz *j*. W takich sytuacjach pojawiają się różne warianty brzmieniowe samogłosek ścieśnionych [ó], [é] i [â], ale w samym druku nie zawsze są oddawane za pomocą grafemów przypisanych przez ortografa samogłoskom pochylonym, np. *é* pochylone jest oznaczane jako *é* lub *y* || *i*. Samogłoskę [ó] pochylone, którą wymawiano jako [ó] lub [u], w końcówkach fleksyjnych często zapisywano jako *u*, [â] pochylone w drukach z Królewca oddawano z dużą konsekwencją za pomocą *á*. Zjawisko to ilustrują warianty

Nowego Testamentu w drukarni M. Scharffenbergera w Krakowie (tłumaczenie przypisywane M. Bielskiemu)

- 1558 Powołanie kalwińskiego gimnazjum w Pińczowie (planowanego jako szkoła generalna)
- Umiera Filip Melanchton (1497–1560) 1560
- Umiera Jan Kalwin (1509–1564) 1564
- 1565 Otwarcie pierwszej jezuickiej szkoły w Braniewie
- 1569 Zmarł Mikołaj Rej (1505–1569)
- Zwycięstwo katolików we Francji 1569

graficzno-fonetyczne końcówek, w przykładowych formach wyrazowych z *Ewangelii* według św. Mateusza ✱: *Phariseuszóm* (1x), *przyjácielóm* (1x), *ucznióm* (3x) || *ucznióm* (1x) || *ucznióm* (31x), *poganum* (6x), *biskupum* (5x), *żydum* (5x), *kapłanum* (3x), *Aniołum* (3x) *szczeniétum* (2x), *prorokum*, *rodzicum*, *synum* (2x), *duchum*, *panum* (2x) || *duchom*, *panom* (1x), *wiatrum*, *winiarzum*, *winowajcum*, *psum* itd.(1x). Nie dochodzi do podwyższenia w formach aglutynacyjnych w połączeniu z zaimkami *ktoregom*, *otom* itp. Przykłady wskazują, że [ó] pochylone w samym druku mogło być zapisywane raz jako *ó* (niekiedy *o*), innym razem zaś w tej samej pozycji jako *-u*.

Przykładów podwyższenia końcówki *-ej* do *-ěj* lub *-yj* w D., C. i Msc. lp. r.ż. niektórych rzeczowników miękkotematowych, przymiotników i zaimków oraz imiesłowów jest znacznie więcej. Można powiedzieć, że końcówka z pochylonym [é] jest dominująca dla tych form. Jednak należy się liczyć z tym, że w samym druku [é] pochylone w tej samej formie będzie zapisane jako *e* || *é* || *i/y* (*Maryjéj*, *strazyj*, z *Uryjászowjy*, *mojéj*, *dobryj* itp.), *tyj* (22x), *ktoryj* (19x), *onyj* (18x), *waszyj* (11) itp. Przykłady niekonsekwencji pisowni świadczą o dominacji zasady fonetycznej, w tym czasie bowiem w polszczyźnie dochodziło do zmian barwy samogłosek pod wpływem spółgłosek półotwartych (do dziś zjawisko to jest żywe w gwarach i języku potocznym). Druki z Królewca świadomie i z założenia odwołujące się do żywej (mówionej) polszczyzny doskonale dokumentują to zjawisko.

W *Ortografii polskiej* rozbudowany opis dotyczył głosek [i], [j], zwłaszcza ich różnych połączeń i kombinacji. Opis dotyczący [i], [j] może sugerować asynchroniczną wymowę spółgłosek wargowych miękkich, jednak nie można tego jednoznacznie ustalić, gdyż przykłady obejmują także głoski inne niż wargowe palatalne: „Gdy zaś między dwójgiem i takim nájdzie się wokálisz, wszystkie trzy mają być pospołu wymiáwiany jako w słowách: *jaśniej*, *lepiej*, *śnadniej*, *nie wyjáwiáj* rć.” [wyd. 1.]. Przykłady dowodzą raczej, że Murzynowski nie rozróżniał dostatecznie głoski od litery, co szczególnie dało o sobie znać w komentarzach do litery [i].

Z drugiej strony podkreślić trzeba, że jako pierwszy zaproponował użycie *j*. Tłumacz *Nowego Testamentu* rozróżniał [i] od [y], nie tylko w teorii, lecz także w druku właściwym doprowadził do przełamania zwyczaju oznaczania spójnika *i* za pomocą litery *y*, a także używania litery *y* w funkcji znaku zmiękczenia (*nye*), co należy uznać za przejaw nowatorstwa ortograficznego. Postulował także odejście od używania litery *g* w funkcji [j].

Proponował ponadto funkcjonalizację β i geminaty *ff*, *fs* do oznaczenia [š] oraz *zs* (*rozstąpił*, *rosstąpił*). Podtrzymał jednak regułę oznaczania [u] w nagłosie za pomocą *v*, w pozostałych pozycjach za pomocą *u* lub dodatkowo wprowadzonej litery *ü* (prawdopodobnie dla [u] labializowanego).

Znakiem tradycyjnym jest również wprowadzenie litery *x* jako oznaczenie [kš] w wyrazach zapożyczonych: „*Text*, *axamit*, *Maximiliján*. Na przód słów polskich miast(to) *x* – *ks* kładziemy, wszakże nie miast(to) *kfz*, jako gdy niektorzy mówią miasto *księże* – *ksze miły*, *masz być kształtem żywotá inszych*, albo jako drudzy zowá siekierę *okszá*, a gdy barán bije rogami, mówią *tryksza rć*. A co się cudzoziemskich słów dotyczy, dla lepsze(go) rozumienia wedle swych języków będą pisany” [wyd. 3.].

Wspomnieć trzeba o kilku znakach, które w *Ortografii polskiej* wydają się pewnym naddatkiem. Dotyczy to dwójakiego oznaczenia [r] oraz rozbudowanego systemu sygnalizowania [i], [j], [y] i [u]. W celu większego zróżnicowania *rz* i *rż* (np. *skarżá* [od *skarać*] i *skarżá* [od *skarżyć*]) tłumacz wprowadził dodatkowe okrągłe *r*.

S. Murzynowski dostrzegał wiele niuansów fonetycznych, o których wspominał w swojej ortografii. Poświadczając przykładowo antycypację miękkości. Uzasadniając np. konieczność wprowadzenia dwuznaku *yj*, pisał: „*przyjđzi*, *przyjmi*. Zaráz to wymáwiáć mamy. Cze(go) drudzy nie wiedząc, piszą *przyđzi*, *przyimi* miasto *przyjđzi*, *przyjmi*, albo *przejđzi*, *przejmi*, ale to oboje nic ku rzeczy, zwłaszcza *przejđzi*, *przejmi*. Bo inszą rzecz znaczą niż *przyjđzi*, *przyjmi*, jako gdy mówięm *przejđzi przez tę rzékę*, *przejmi moje konie rć*.” [wyd.1.].

S. Murzynowski postulował, aby ortograficzne rozstrzygnięcia były poprzedzone analizą relacji między wymową a pisownią. W przeciwieństwie do wcześniejszych Seklucjanowych elementarzy *Ortografia polska* jest szerszym spojrzeniem na kwestię pisowni i ambitną próbą uporządkowania jej w oparciu o zasady fonetyczną (jako podstawową) i semantyczną, przy zachowaniu większości utartych już konwencji graficznych i nieznacznej modyfikacji niektórych z nich. Refleksja ortograficzna S. Murzynowskiego ma zasadniczo podłoże hermeneutyczne: „w świętym piśmie nąwięcyj tego potrzeba, aby się tym sposobem zabezpieć mogło różnému wyrozumieniu rzeczy, i błędum które stąd pospolicie pochodzą” [wyd. 1.], dlatego semantyka w koncepcji ortograficznej S. Murzynowskiego odgrywa istotną rolę. Tłumacz postulował ujednoznaczenie pisowni i funkcjonalizację grafemów daleko wykraczające poza normę uzualną.

Mimo że podstawą propozycji ortograficznej S. Murzynowskiego jest reguła fonetyczna, ma ona jednak liczne ograniczenia. Tłumacz przykładowo nie zalecał oddawania na piśmie ubezdźwięcznień w wygłosie (zob. [v]). W samym druku nie do końca stosował się do niej, spotyka się bowiem nagminnie upodobnienia fonetyczne (*ciężski*), *agdasz*, *nigd* czy nawet zestroje akcentowe *drugiéras*. Ograniczenie dla reguły opartej na wymowie stanowi zasada semantyczna. Stosuje się ją w wypadku homonimii: „Gdzieby tedy miała myłka być, lepiéj takie litery od słowa odsádzić. Bo insza rzecz jest z *owá* niżli *zowá*; *krzeczy* albo *raczyj krszeczy* (tj. ‘skrzeczy’) niżli *k*

rzeczy; *wiedzie* niżli *wiedź ie* (tj. ‘wiedź je’); *u mnie* niż *umnie* (tj. ‘umie?’)”, [wyd 1.]. W sytuacjach, gdy nie dochodzi do zakłóceń komunikacyjnych, wyrażenia przyimkowe są pisane przeważnie łącznie. Z perspektywy współczesnej normy ten typ pisowni sprawia wrażenie rozchwianej.

Liczne podawane przez Murzynowskiego przykłady dowodzą, że miał on doskonałe – jak na swoje czasy – wyczucie fonetyczne. Przykłady, które dobierał, często wskazują na różnice dziś określane jako dystynktywne (por. uzasadnienie rozróżnienia graficznego między *ó* i *o* (*na wosku* – *na wósku*, tj. wózku zapisanego zgodnie z wymową) czy konieczność różnicowania [é] i [e], np. *nié!* z *é* pochyłonym w partykule przeczącej w samodzielny wypowiedzeniu wobec *nie* z krótkim *e* w partykule przeczącej występującej w funkcji przedrostkowej *niedobrze*, *nie/przyjedzie*. Ponadto sygnalizował różnicę między [é] względem [i]: *piéj* i *pij*, *léj* oraz *lij* ‘lej’. Jak wspomniano, zależało mu nie tylko na wyrazistym rozróżnieniu samogłosek pochyłych i jasnych, lecz także na wyraźnym zróżnicowaniu pisowni głosek ciszących, syczących i szumiących. Opis spółgłosek miękkich wskazuje na regionalną, asynchroniczną wymowę spółgłosek wargowych miękkich, por. *umnie* (‘umie’).

Zagadnienie wpływu propozycji ortograficznej Murzynowskiego na pisownię oficyn krakowskich, jak również zależność dzieła od gramatyk i ortografii obcych (niemieckich i czeskich) wymaga dalszych studiów.

Recepcja dzieła

Kolejne wydania ortografii S. Murzynowskiego pojawiały się w niedługich odstępach czasu, tj. w latach 1551 (dwa wydania), 1553 i 1554/5. Potem ortografia nie była wznawiana. Obecnie wydanie 1. i 3. jest dostępne w postaci cyfrowej. Dzieło doczekało się też kilku obszernych omówień. Na uwagę zasługują praca I. Warmińskiego [Warmiński 1906], studia S. Rosponda [Rospond 1949] oraz niemieckojęzyczne opracowanie S. Urbańczyka *Die altpolnischen Orthographien des 16. Jahrhunderts...* [Urbańczyk, Olesch 1983], w którym znajdują się podobizny dwóch pierwszych wydań ortografii S. Murzynowskiego. *Ortografia polska* została także wydana przez Andrzeja Kucharskiego w 1825 r. w pracy pt. *Księdza S. Zaborowskiego „Ortografia polska...” z przydaniem uwag tłumacza. Na popis i egzamen publiczny Szkoły Wojewódzkiej Lubelskiej...* Jednak ortografię Stanisława Murzynowskiego autor przypisał Janowi Seklucjanowi. Wydrukowana z błędami stała się podstawą prac badaczy z drugiej połowy XIX wieku, m.in. W. A. Maciejowskiego, W. Wisłockiego czy F. Malinowskiego, którzy ocenili ją negatywnie, postrzegając ją w kontekście całej twórczości Seklucjana. Badacze ci zarzucali *Ortografię polską* przede wszystkim niekonsekwencje w zakresie oznaczania [ś] i [ć] [Warmiński 1906, 314–320].

Ciekawostki

Ortografia polska Murzynowskiego nosi rysy dzieła humanistycznego, tłumacz *Nowego Testamentu* wprowadził terminy *lityry* || *figury*, nie zaś niem. *buchstaby* || *bukstaby*, które spotykamy u J. Seklucjana. Zachowuje termin *punctowany* ‘kreskowany’, który był wówczas w powszechnym użyciu. Ciekawym terminem jest określenie *wokalisz*, tj. samogłoska, przy czym za wokalisze S. Murzynowski uznawał wyłącznie samogłoski ustne: *a, e, i, o, u, y* (*choć z punktem, choć przez punktu pisane*). Nie wspomina nic o samogłoskach nosowych, prawdopodobnie zaliczał je do samogłosek *punktowanych*.

Wersja elektroniczna

Stanisław Murzynowski, *Evangelia Swieta Pana Iesvs Christvs Vedle Matthæusza Svetiego / z Greckiego Ięzyka na Polski przelozona I wykladem krotkim [...] obiasniona [...]. Przytem iest przydana nauka czytania i pisanja ięzyka Polskiego, ku tym Księgam i inszem pozyteczna [...].* (http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=107554&from=&dirids=1&ver_id=&lp=8&QI=)

Stanisław Murzynowski, *Testament Nowy zpełny z greckiego ięzyka na polski przelozony i wykładem krotkiem objaśniony [...] przytem przydana iest nauka czytania i pisanja ięzyka polskiego [...]* (<http://www.polona.pl/item/8594770/2/>)

A. F. Kucharski, *Księdza Stanisława Zaborowskiego Ortografija polska: z przydaniem uwag tłumacza, tudzież Ortografii Seklucjana i spisu bibliograficznego grammatyk i słowników polskich, 1825.* (http://www.pbi.edu.pl/book_reader.php?p=40565&s=1)

Literatura przedmiotu ⇄

Przedmowa ⇄

Fragment ⇄

OPRACOWANIE: IZABELA WINIARSKA-GÓRSKA

